

INTERNATIONAL JOURNAL OF
ISLAMIC ECONOMICS AND
FINANCE STUDIESUluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları
DergisiMarch 2018,
Vol:4, Issue:1Mart 2018,
Cilt:4, Sayı: 1

e-ISSN: 2149-8407

p-ISSN: 2149-8407

journal homepage: <http://ijisef.org/>Arz Yönlü Bir Ekonomi Olan İslâm Ekonomisinde Zekât'ın Yeri
The Role of Zakat in Islamic Economy Which Is A Supply-Oriented Economy

Veli SIRIM

Dr. Öğr. Üyesi, Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Tarihi Anabilim Dalı, vsirim@nku.edu.tr

Doi: 10.25272/j.2149-8407.2018.4.1.07

ÖZET

Zekât İslâm'ın beş temel esasından biri olarak ekonomik boyutları olan bir ibadettir. Bu makalede ele alacağımız en önemli boyutu ise, İslâm ekonomisinin arz yönlü oluşunu desteklemesidir. Bu açıdan zekât, İslâm toplumunun tüketim, üretim ve bölüşüm kalıplarını pozitif yönde değiştirir. Özellikle infâk (hayır amaçlı harcama) kavramı üzerinde ısrarla ve özenle duran İslâm, biriktirmeye değil, harcamayı esas alır. Daha teknik bir deyişle gelir oluşmasının temeline tasarrufu değil, harcamayı koyar.

Keywords: Zakat,
Supply-oriented
Economy, Income
Distribution

Anahtar Kelimeler:
Zekât, Arz Yönlü
Ekonomi, Gelir
Dağılımı

JEL Classification:
I31, N15, N35

Zekât, bir toplum içinde servet ve mülkiyetin yaygınlaşmasının en önemli aracıdır. Bilindiği gibi zekât temel ihtiyaçlar çıktıktan ve bir yıl geçtikten sonra, bir asgarî geçim çizgisinin (nisâb) üstünde olanlardan altında olanlara, bazen devlet aracılığıyla, gelir transferidir. Zekât, İslâmın temelde karşı olduğu iddiharın, yani zenginlik ve servetin belli ellerde birikmesinin de en önemli reçetesidir. Zira, belli şartlar altında elde edilen birikimin üzerinden bir yıl geçmesi halinde o birikim zekâta tabi olacaktır. Zekâta tabi olmayan malların başında ise, üretimde kullanılan makine-ekipman, fiziki üretim araçları yer alır. Dolayısıyla bu yönüyle de zekât, zengin bireyleri sabit sermaye araçlarına yatırım yapmayı, en genel ifadeyle arz yönlü bir ekonomiyi dolaylı olarak teşvik etmektedir. Zekât yoluyla gelir elde eden fakirlerin satın alma gücünü artıracak, mal ve hizmet talebi artıracak, sonuçta alt gelir grubunun, hatta hiçbir gelir kaynağı olmayan kesimlerde, zekâtın yaygınlaşması düzeyinde bir satın alma gücü oluşacaktır. Böylece üretim faktörlerine sahip üst düzey gelir grubunun ürettiği mal ve hizmetlere olan talep artıracak, piyasa hareketlenecektir. Böylelikle zekât verenlerin servetinde ciddi artışlar meydana gelecek, bu artışlar tekrar yatırıma, üretime ve istihdama dönüşebilecek, en nihayetinde milli gelir artışı yaşanacaktır.

ABSTRACT

Zakat is a worship which has economic aspects and it is one of the five basic principles of Islam. In this article, we will deal with its role in supporting supply-side Islamic economy as the most important aspect of zakat.

In this respect, zakat positively changes the patterns of consumption, production and distribution of Islam. Especially, Islam which earnestly and diligently emphasizes the concept of alms (infâk) (cause-related spending) predicates spending on rather than saving. In other words, technically, it is based on spending for income generation rather than saving.

Zakat is the most significant tool for expanding wealth and property in a society. As it has been known, zakat is income transfer from people who have income above the level of minimum of subsistence (nisab) aftermath of taking out basic necessities and over a year, to people who are under this threshold, and sometimes zakat is provided by means of the state.

© 2018 PESA All
rights reserved

Zakat is the most important formula to prevent saving (iddihar) which is principally regarded as forbidden in Islam; in other words, to prevent accumulation of prosperity and wealth by certain people. In that case, that saving will be subject to zakat over a year after the fund obtained under certain circumstances. The main properties such as machines- equipment used for production, physical means of production are not subject to zakat. Therefore, in this respect zakat means incentivizing wealthy individuals to invest in fixed capital goods; in the most general terms, indirectly incentivizing a supply-oriented economy.

Purchasing power of the poor who gain income through zakat will increase, their demand for goods and services will increase, and as a result, there will be a purchasing power at the level of popularization of zakat in the lower income group, and even those that have not a source of income. Thus, the demand for goods and services which are produced by the upper income group who have means of production and there will be mobility in the market. And there will be substantial increase in prosperity of individuals who give zakat, this increase will be able to transform into investment, production and employment again; ultimately, national income will increase.

Giriş

Gelişmiş ülkeler 1960'lı yılların sonuna kadar talep ağırlıklı Keynesyen ekonomik politikalar uygulayarak uzun süren bir büyümeyi gerçekleştirmişlerdi. Ancak 1970'li yıllardan başlayarak gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan iktisadi kriz (enflasyon, işsizlik, produktivite düşüklüğü, dış açıklar) dikkatlerin ekonominin arz yönü üzerinde yoğunlaşmasına yol açtı. (Karaaslan, 1999:49-50).

Arz-Yönlü İktisat, genel ekonomik denge üzerinde kamu harcamalarının ve devlet gelir politikalarının etkilerinin incelenmesi görüşünden hareket etti.

1970'lerin iktisadi sorunlarına alternatif bir çözüm getirebilmek için ABD'de ortaya çıkan arz-yönlü iktisadın dayandığı temel araç vergi indirimleri oldu.

Vergi indirimleri yoluyla ekonominin arz cephesini güçlendirmeyi öneren Arz-Yönlü İktisat yaklaşımı, vergi indirimlerinin başarılı sonuçlar verebilmesini bazı şartlara bağlamıştır. Bu şartlar; kamu harcamalarının azaltılması, yasal ve kurumsal serbestleşmenin sağlanması ve sıkı para politikasının uygulanmasıdır. Arz-Yönlü İktisada göre bu üç şartın birlikte uygulanması durumunda vergilerde yapılacak indirimler ekonomide başarılı sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

Arz-Yönlü İktisada göre, yaşanan ekonomik sorunların nedeni efektif talep yetersizliği değil, ağır vergi yükü altında kalan üretimin, talebe eşlik edemeyerek yetersiz kalmasıdır. Yani ekonomik sorunların nedeni arz kaynaklıdır. Dolayısıyla ekonomide arza/üretimde önem verilmelidir.

Arz yanlıları, arza talepten daha fazla önem atfeden klasik gelenekle yeniden ilişki kurarlar. Asıl üzerinde durulan konu; piyasa sisteminin etkin bir biçimde işleyişini kolaylaştıracak önlemler ve uzun dönemde üretimi potansiyel olarak genişleme sınırının en üst noktasına çıkaracak ekonomik yapıyı gerçekleştirmektedir. Arzı engelleyen şartları ortadan kaldırmak için, nisbî fiyat yapısını bozan ve sonuçta kötü bir kaynak tahsisine yol açan ve genellikle devlet müdahalesinden kaynaklanan bütün olumsuz faktörlerin yok edilmesi gerekir (Karaaslan, 1999:58).

Arz-yönlü iktisat, “ekonominin üretkenlik kapasitesini etkileyen unsurları inceleyen iktisat dalı” olarak görülmüş ve temel amacının, hızlı büyüme ile düşük enflasyonu bir arada bulundurabilme olarak ifade edilmiştir. Bu iktisadi görüş sahiplerine göre, dengeli bir arz-yönlü iktisat politikasının temelini “vergi indirimleri” oluşturmaktadır (Aktan, 1989:50).

Arz-yönlü iktisatçılara göre vergi oranlarını düşürmenin amacı çalışma gayretini, tasarrufları ve yatırımları artırmak ve kayıt dışında faaliyette bulunmayı önleyebilmektir. Ayrıca, vergi oranlarının düşürülmesine bağlı olarak uzun dönemde iktisadi büyümenin gerçekleşmesini de beklerler. Bu iktisatçılara göre, vergi indirimleri sonucu Laffer etkisi ortaya çıkacak ve vergi gelirleri artacaktır.

1974 yılında Amerikalı iktisatçı Arthur Laffer tarafından ortaya atılan Laffer etkisi “vergi indirimleri sonucu vergi gelirleri azalmayacak, aksine artacaktır” şeklinde açıklanır.

Vergi indirimleri ekonomik faaliyetleri canlandıracak bu da verginin uygulanacağı tabanın genişlemesini sağlayacaktır. Aşırı vergi artışları üretim yapma hevesini kırarak, üretim ve gelir düşecek, sonuçta, toplam devlet gelirleri artacağı yerde azalacaktır. Bu durum vergi gelirleri ile vergi oranları arasındaki ilişkiyi açıklayan Laffer Eğrisi yardımıyla izlenebilir. Nisbi olarak düşük oranlardaki vergi daha çok vergi geliri sağlarken, belli bir noktadan sonra vergi oranlarındaki ek artışlar vergilendirilebilir ekonomik faaliyet hacmini, vergi gelirlerini düşürecek ölçüde daraltır.

Laffer Eğrisi; kişilerin vergi sonrası gelirlerinin artması halinde daha çok çalışacakları, ya da girişimciler açısından vergi sonrası karları artarsa daha çok yatırım yapacakları varsayımına dayanır. Bu varsayım doğru kabul edilirse vergi oranlarının azaltılması, vergi gelirlerini arttıracaktır. (Karaaslan, 1999:61).

Arz-Yönlü İktisadın ortaya çıktığı dönemde ülke ekonomilerine hâkim olan enflasyon ve durgunluğa çözüm üretme çabası da ön plana çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında Arz-Yönlü İktisadın temel amacı, hızlı büyüme ile düşük enflasyonun olduğu bir ekonomiyi sağlamaktır denilebilir (Doğan, 2002:115).

Arz-yönlü İktisat, temelde vergi indirimleri politikasına ağırlık verdiği için, “arz-yönlü vergi politikası” ya da “arz-yönlü maliye politikası” olarak da adlandırılabilir (Aktan, 1989:4).

Klasik makroekonomik teoriyi (Say Yasası dahil) temel alan arz yönlü görüşü benimseyen iktisatçılar, üretimin piyasada kendi başına bırakılması halinde, harcadığı zaman üretilen tüm malların satılmasına yetecek kadar gelir (ücret, kar, rant) yaratacağını (Karaaslan, 1999:59) ileri sürerler.

Buraya kadar, tamamen Batı kaynaklı bir iktisadi perspektifin ortaya çıkışı ve üzerine kurulu olduğu temel yaklaşımları özetlemeye çalıştık. Makalemizin ana çıkış noktası ise, İslâm Ekonomisinin ilk ortaya çıkışı ve ilk uygulama örneklerinden itibaren arz eksenli bir ekonomik tablo ortaya çıkardığını teori ve pratiğiyle ortaya koyabilme düşüncesidir. Ancak burada dikkate alınması gereken nokta İslâm ekonomisindeki arz yönlü olma özelliğini, Batı dünyasında yaşanan ekonomik krizlere çözüm arama adına, aynı iktisadi ekol mensubu iktisatçıların “Talep Yönlü” çözüm arayışlarının yetersizliğine bir alternatif olarak ileri sürülen ve geliştirilen bir “Arz Yönlü” yaklaşım konumunda görmemek gereğidir.

İsraftan uzak, insanların tüm ihtiyaçlarını karşılayabileceği bir refah toplumu inşa etme çabasında olan İslâm dini, ortaya koyduğu emir ve kurullarla da arz eksenli bir ekonominin hakim olduğu bir sosyo-ekonomik yapı inşa etme hedefindedir. Böyle bir yapıyı ortaya çıkaracak ve üretim faktörlerini arz eksenli bir şekilde işlemeye yöneltecek en önemli aktörlerden birisi de “Zekât” emridir.

Şimdi zekât ibadetini kısaca tanıttıktan sonra, arz yönlü bir ekonomik yapının ortaya çıkmasında oynadığı önemli rol üzerinde duracağız ve ardından böyle bir yapının ortaya çıkmasında Batılı iktisatçıların aynı yöndeki yaklaşımlarıyla arasındaki temel farklara temas edeceğiz.

1. Zekât'ın mahiyeti

Servetin temizlenmesi ve büyümesi olarak anlaşılan zekât insanlığın sosyo-ekonomik refahı için kurulmuş çok önemli bir İslâmî finansman müessesesidir (Encum, 1995:91).

İslâm zekâtı muhtaç olan için bir “hak” olarak değerlendirir (Ebussuud, 1983:27). Bu “hak” oluş ise, zekâta tabi olan kısmı bir mülkiyet konusu haline getirir (Tabakoğlu, 2013:359). Nitekim İslâm hukukunda zekât şöyle tarif edilmiştir:

“Bir malın muayyen bir miktarını muayyen bir zaman sonra müstehak olan bir kısım Müslümanlara Allah Tealâ'nın rızası için tamamen temlik etmekten ibarettir.” (Bilmen, 1969:77)

Zahirî (dışarıdan görülebilen) ve batınî (dışarıdan görünüp bilinmeyen) üretken mal ve kıymetlerin toplam değeri, belirlenen nisabı aşar ve bir yıl süreyle elde bulunmuş olursa, onun sahibine zekât vermek mecburiyeti doğar (Zaim, 1992:90).

Burada zekât için belirlenen en önemli kriter olan nisâb hakkında kısaca bilgi verelim.

Nisâb, sınır ve işaret anlamlarına gelir. Fıkıhta zengin sayılmanın sınırı ve ölçüsü olarak gösterilir. Bir diğer ifadeyle, zenginliğin asgarî sınırıdır. Günümüzdeki karşılığıyla ise, asgarî geçim haddi veya yoksulluk sınırı kavramlarıyla karşılanabilir (Tabakoğlu, 2005:172).

Hür, akıllı ve bâliğ olan bir Müslüman'ın zekât verebilmesi için sahip olduğu malla ilgili şu şartların olması gerekir:

a) Zekâta konu teşkil eden mal öncelikle hakikaten veya hükmen nâmî (artıcı) olmalıdır. Ticaret maksadıyla üretilen metâların yanı sıra hayvanlar zekâta konu teşkil ederler. Altın ve gümüş gibi kıymetli madenlerden yapılan paralar ve kağıt paralar mübadeleye, dolayısıyla ticarete vasıta oldukları için hükmen nâmî sayılırlar ve zekâta konu olurlar.

b) Malda mülkiyetle birlikte tasarruf birlikte bulunmalıdır. İkisinden birisi olmaması halinde zekât farz olmaz.

c) Malı elde etmenin üzerinden bir ay yılı (354 gün) geçmiş olmalıdır (Havelân-ı Havl).

d) Mal nisap miktarına ulaşmalıdır. Yaklaşık bir ifade ile asgarî geçim haddi olarak değerlendirilebilecek olan nisap, bir kimsenin zekât verebilecek seviyeye gelmesinin ölçüsüdür (Tabakoğlu, 2013:370).

Nisaba zarurî ihtiyaç malları (havâic-i asliye) dahil değildir. Meskenler, ev ve giyim eşyaları, binek hayvanları, bir yıllık yiyecek ve giyecek maddeleri, ilim adamlarının kitapları, zanaatkarların iş aletleri gibi şeyler aslî ihtiyaçlar arasındadır ve zekâta tabi olmaz (Bilmen, 1969:74).

Zekâtın sarf edileceği, verileceği kesimler de yine Kur'an'da sekiz grup halinde şöyle sıralanmıştır:

“Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, miskînlere, âmillere, müellefe-i kulûba, kölelere, borçlulara, Allah yolunda harcamaya ve yolculara mahsustur.” (Tevbe, 9/60)

Asr-ı Saadette ve ardından gelen Hazret-i Ebu Bekir ve Hazret-i Ömer'in halifelikleri döneminde zekât bizzat devlet tarafından toplanıp, Kur'an-ı Kerim'de belirlenen sınıflara dağıtılırken, Hazret-i Osman'dan sonra, devletin karışmadığı, tıpkı namaz gibi ferdi bir sorumluluk unsuru ve sosyal dayanışma kurumu olarak yaşamıştır (Tabakoğlu, 2007:501).

Kur'an ve Sünnette zekât kavramıyla müteradif olarak zikredilen bir diğer kavram “Sadaka”dır.

Sadaka, Allah rızası için yapılan her türlü iyi davranışa, ma'rûfa (Buharî, Edeb:33; Müslim, Zekât:52), özellikle de yapılan harcamalara denir. Nitekim Hazret-i Peygamber şöyle buyurmuştur:

“En üstün sadaka ihtiyacı giderendir. Veren el alan elden üstündür. Sadakaya aileden başla” (Buharî, Nafakât:2)

Diğer yandan “sadaka” kelimesinin Kur'an'da 13 yerde zikredildiğini ve bunlardan çoğunluğunun farz olan “Zekât” anlamında kullanıldığını belirtmekte fayda vardır. Nitekim zekâtın farziyyetini bildiren âyette (Tevbe, 9/60) zekât, “sadaka” kelimesi ile ifade edilmiştir. Bununla birlikte zekât 32 defa zikredilmiştir (Ebussuud, 1983:35)

Son dönem İslâm Hukukçularından Muhammed Hamidullah, “sadaka” kavramının Resûlullah'ın Medine döneminin sonlarında ziraat ürünleri, hayvan sürüleri, ticarî mallar, birikmiş altın, gümüş vesairenden olmak üzere Müslümanlardan alınan her çeşit devlet vergilerini ifade ettiğini (Hamidullah, 1993: II/970) söylemiştir.

Diğer yandan zekât, mecburî bir ödeme olduğu için ihtiyarî, yani isteğe bağlı sadakalardan ayrılır. Esasında sadaka, zekâtı da kapsayan daha geniş bir kavramdır. Bu açıdan zekâtın her türlü, aynı zamanda bir sadaka olmaktadır. Fakat mecburî olan yegane sadaka şekli zekâttır (Zaim, 1992:90).

İslâm'ın beş temel şartından olan Zekât, bir ibadet olmanın yanı sıra, ister mâlî ister sosyal güvenlik kurumu olarak ele alınsın, bir nesil içinde servet ve mülkiyetin yaygınlaşmasının en önemli aracı olma özelliğini taşır (Tabakoğlu, 2013:69). Bu yüzden zekât, İslâm iktisat sisteminin temel sübabı olarak kabul edilir. Temerküzü önleyen zekât, bu yönüyle sistemin bir nevi koruyucusu olma özelliğini taşır.

2. Arz Yönlü Bir Ekonomi İnşasında Zekât'ın Rolü

İslâm iktisadı bir yönüyle infâk kavramına ve olgusuna dayanır. Yani İslâm iktisadı biriktirmeye değil, harcamaya dayanır. Daha teknik bir deyişle gelir oluşmasının temelini tasarrufu değil, harcamayı koyar (Tabakoğlu, 2010:25). Dolayısıyla İslâm iktisadında sermaye birikiminin esası sermayenin sürekli olarak harcama (infâk) ve yatırım (ticaret) vetiresinde tutulmasıdır. Batılı anlamda bir sermaye birikimi değil, yaygın bir sermaye birikimi hedef alınmış, zekât ve benzeri transferlerle sağlanan içtimaî adalet, üretimin adetâ bir finansman faktörü olarak kabul edilmiştir (Tabakoğlu, 2005:154).

İslâm'ın toplumsal yapının inşasında öngördüğü en önemli esaslardan birisi “infâk” (harcama) olgusudur ve bu temel prensip arz yönlü bir toplum inşasının maddî yönünü teşkil eder. Bu prensibin hayata geçirilmesiyle birlikte, kişinin kendisinden başlayarak, en yakınlarından en dış halkalara kadar güçlü bir bağlantı kurmuş olur (Tabakoğlu, 2013:69). İşte bu noktada arz yönlü ekonomi gündeme gelir. Bu yaklaşıma göre ekonomi insan içindir (Tabakoğlu, 2007:501). Nitekim Kur'an-ı Kerim, infâkta öncelik sıralamasını yaparken yakınardan sonra, yetimleri, miskînleri, yolcuları, yardım isteyenleri ve hürriyetini kaybetmiş köleleri zikreder (Bakara, 2/177; Nisa, 4/36; Tevbe, 9/18) “Allah adaleti, ihsanı ve yakınlarla vermeyi emreder” (Nahl, 16/90). Yakınların da en başında anne ve baba gelir (Bakara, 2/215).

Kur'an'da zekât kimi âyetlerde doğrudan emredilmiştir, kimi âyetlerde ise paylaşma teşvik edilerek dolaylı bir yönlendirme yapılmıştır. Zekâtın doğrudan emredildiği âyetlerde zekât ve namaz birlikte zikredilmiştir. Bu âyetlerin çoğunda da namaz kılıp zekât vermek âhret inancıyla ilişkilendirilmiştir. Aşağıdaki âyetler buna örnek teşkil etmektedir:

“Fakat içlerinden ilimde derinleşmiş olanlar ve müminler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman edenler, namazı kılanlar, zekâtı verenler, Allah'a ve ahiret gününe inananlar var ya; işte onlara pek yakında büyük mükâfat vereceğiz” (Nisa 4/162).

“Namazı kılın, zekâtı verin. Önceden kendiniz için yaptığımız her iyiliği Allah'ın katında bulacaksınız. Şüphesiz Allah, yapmakta olduklarınızı noksansız görür” (Bakara 2/110).

“O kimseler, namazı kılarlar, zekâtı verirler; onlar ahirete de kesin olarak iman ederler” (Lokman 31/4).

Paylaşmaya teşvik eden ve böylelikle dolaylı olarak zekâta yönlendiren âyetler de Kur'an'da önemli bir yer tutar. Bu âyetlerde konu, genellikle ahiretteki karşılığıyla birlikte ele alınır. Aşağıdaki âyetler buna örnek teşkil etmektedir:

“Hayır, hayır! Yetime ikram etmiyorsunuz. Yoksulu yedirmek konusunda birbirinizi teşvik etmiyorsunuz. Haram helâl demeden mirası alabildiğine yiyorsunuz. Malı da pek çok seviyorsunuz. Hayır, yeryüzü (kıyamet sarsıntısıyla) parça parça olup dağıldığı zaman, Rabbinin buyruğu ve saf saf dizilmiş olarak melekler geldiği ve o gün cehennem getirildiği zaman, işte o gün insan (yaptıklarını birer birer) hatırlar. Fakat bu hatırlamanın ona nasıl faydası olacak! ‘Keşke bu hayatım için önceden bir şey yapsaydım’ der. Artık o gün, Allah'ın edeceği azabı kimse edemez” (Fecr 89/17-25).

“Gördün mü, o hesap ve ceza gününü yalanlayanı! İşte o, yetimi itip kakan, yoksula yedirmeyi özendirmeyen kimsedir” (Maun 107/1-3).

İslâmî bir toplumda zekât verilecek kesimlerden birisi “zekât toplamakla görevli” kişilerdir. Devletin diğer zekât verilecek kesimlere dağıtılmak üzere zekât toplaması söz konusu olduğunda, ya doğrudan topladığı zekâtlardan, zekât toplama işinin bir karşılığı olarak kendine pay verilen veya doğrudan devlet tarafından belirlenen bir ücret karşılığı (İbn Kudâme, 1996:III/486) çalıştırılan “el-âmilün” yani zekât toplama memurları, geçimlerini sağlayacak bir mesleği icra etmiş olacaklardır. Bu da toplumda belli bir kesim için istihdam alanı oluşturulduğunu gösterir.

Zekât verilecek sınıflar içerisinde borçlu olanlar da vardır. Borçlu olanlara zekâttan pay verilmesi demek, maddi sıkıntı içerisinde olan girişimlere finans sağlanması anlamına gelecektir. Örneğin ticaretin normal seyri içerisinde iyi niyetle faaliyetlerini yürütürken, israf ve mâsiyet (haram sayılan uygulamalar) gibi nedenlerin dışında herhangi bir nedenle altından kalkamayacağı borca girip yardıma muhtaç hale gelen tacirin içine düştüğü ekonomik sıkıntıdan çıkabilmesi için zekât verilmesi, onun içine girdiği ekonomik darboğazdan çıkmasına vesile olacaktır (Dumlu, 2011:237). Bu yönüyle zekât karşılıksız bir finans kaynağı rolü görmüş olacaktır.

Yine Kur'an'ın belirlediği zekât verilebilecek gruplardan birisi olan “Fî Sebîlillah” yani Allah yolunda, insanlara faydalı hizmetlerde bulunmak üzere çalışanlar sınıfı da yine arz yönlü ekonomik bir yapı oluşturma açısından değerlendirilebilir.

“Sebîlullah” kavramı Allah'ın rızasını/hoşnutluğunu kazanmak amacıyla mal ve canla yapılan her türlü mücadele, çaba, iyilik, taat ve hayır yollarını kapsayan bir kavramdır (Dumlu, 2011:237). Dolayısıyla insanlar bir yandan Allah'a yakınlıkla her türlü hayır işlerine girişmeye teşvik edilirken, diğer yandan varlıklı ve zekât verecek konumda olanlar bu yönde faaliyette bulunanları zekât vermek suretiyle desteklemeye teşvik edilmektedir.

Diğer yandan, akla nisabın üzerinde serveti bulunan kişilerin yıllık zekât yükünden kaçınmak için müsrifane harcama yapması ihtimali de gelebilir. Ancak bu noktada, Kur'an-ı Kerim'in “Yiyin için, fakat israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez” (A'raf, 7/31) âyetinde geçen israf yasağı girer.

İnfâk, tüketim, transfer (aktarma) ve yatırım harcamalarını kapsar. Harcama gelirin de bir kaynağı olduğuna göre, infâkla ellerine harcanabilir gelir geçen ve tüketim eğilimi yüksek olan toplumun alt gelir grupları, tüketim harcamalarını artıracaklardır.

İslâm'ın zekât ve benzeri diğer vasıtalarla yeniden dağıtıcı tedbirleri uygulanarak özellikle fakirlerin gelirlerinde artış olur. Genelde fakirlerin tüketim için marjinal eğilimi zenginlerden daha yüksek olmasından dolayı, toplam tüketimde net bir artış olur. Bu yüzden zekât verildikten sonra toplam talepte net bir artış ortaya çıkar. Sonuçta dengeli üretim, istihdam ve gelir daha fazla artar. Bu şekilde

yatırımların büyümesi, istihdam, kişisel verim ve ilk safhada başlatılan gelir güçlendirilir (Encum, 1995:97). Dolayısıyla infâk yoluyla alt gelir gruplarına yapılan aktarmalar bir yandan âdil bir gelir dağılımını sağlayıcı bir etki uyandırırken (Tabakoğlu, 2013: 89), diğer yandan tüketimi ve ürün talebini artırmakla, üretimi de tetiklemiş olur. İster yatırım, ister transfer (aktarma), ister tüketim harcamaları olsun, yapılan her türlü harcama, dengeli olmak ve israftan kaçınmak şartıyla, oluşturdukları yeni ürünler, gelirler ve satın alma güçleriyle gelir ve refah seviyesini yükseltici bir etki oluşturur (Tabakoğlu, 2013:295). Böylece ekonomiden uzak kalan âtil servet, zekâtın teşvikiyle birlikte bir yandan yatırım, diğer yandan tüketim harcamalarına dönüşürken, sonuçta artan arz yeni üretim ve yatırım harcamalarını harekete geçirecek, yeni istihdam imkanlarıyla birlikte, daha yüksek bir üretim hacmine ulaşılacaktır (Faridi, 2011:167, 171).

Zekât esas itibarıyla, servetleri belli bir seviyenin (nisâbın) üzerinde olanlardan, bu seviyenin altında olanlara bir gelir transferini öngörür (Tabakoğlu, 2013:89). Bu transferle malların tedavülünü sağlayan bir hareket ve canlılık ortaya çıkar. Bu mal tedavülünden kasıt arz ve talebin ortaya çıkmasıdır. Talepte vaki olacak fazlalık ise istihsâli, yani üretimi ve arzı artıracaktır. Artan üretim ve arz ise maddî refahın anahtarıdır. Çünkü artan taleple birlikte artan istihsal ve arz, istihdam artışını ifade edecektir (Ebussuud, 1983:35)

3. Arz Yönlü İktisat yaklaşımında İslâmî perspektifin Kapitalist görüşten farkı

Giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi Arz-Yönlü İktisat yaklaşımı Batı'da 1929 yılında ABD'de patlak veren ve gelişmiş ülke ekonomileriyle birlikte dünyayı derinden etkileyen Büyük Bunalım'ın ardından Keynes tarafından krizden kurtuluşa bir reçete olarak sunulan Talep-Yönlü Makroekonomik politikaların 1970'lerin ortalarında çıkan iktisadî kriz karşısında yetersiz kalması sonucu yine bir kurtuluş reçetesi olarak öne sürülen bir yaklaşım olmuştur.

İslâm iktisadının Arz-Yönlü oluş özelliği ise, etkiye bir tepki, bir başka görüşe karşı alternatif bir çözüm sunma amacıyla değil, temel yapısal bir özellik olarak, tüm kurum ve kurallarıyla birlikte ortaya çıkmıştır.

Sermaye birikiminin esası olarak tasarruf ve birikimi değil, tam tersine infâkı, yani harcamayı kabul eden İslâm iktisadı, başta zekât olmak üzere, çeşitli araç ve kurumlar aracılığıyla üs gelir grubundan alt gelir grubuna yapılacak transferlerin önünü açmış, teşvik etmiş, hatta kesin kurallara bağlamıştır.

Diğer yandan İslâm toplumlarında gelir akışının yönünü belirleyen zekât, her Müslümanın belirli bir malvarlığını aşan tutarının belirli bir miktarını ödemek zorunda oldukları bir tür vergidir. Zekât aslında bir servet vergisidir (Sulaiman, 2003; 158). Ancak zekâtın vergi olma özelliği, günümüz modern iktisadî uygulamalardaki karşılığıyla birebir aynı değildir. Asr-ı Saadette ve ardından gelen Hazret-i Ebu Bekir ve Hazret-i Ömer'in halifelikleri döneminde zekât bizzat devlet tarafından toplanan bir vergi olmakla birlikte, daha sonraki dönemlerde, bireysel inisiyatifte bırakılmıştır. Bu yönüyle birebir vergi olma özelliğini yitirmiştir. Üstelik, devlet eliyle zekâtın toplandığı dönemde, elde edilen zekât gelirleri tüm kamu harcamaları için kullanılmamış, Kur'an'da belirtilen zekât verilecek 8 gruba ihtiyaç önceliğine göre dağıtılmıştır. Bu yönüyle de ele alındığında zekâtın vergi olma özelliği sınırlanmış olmaktadır.

Arz-Yönlü İktisat yaklaşımının en önemli hareket noktası vergi indirimleri yoluyla ekonominin arz yönünü güçlendirme düşüncesidir. Vergi indirimlerinin başarılı sonuçlar verebilmesi için de kamu harcamalarının azaltılması, yasal ve kurumsal serbestleşmenin sağlanması ve sıkı para politikasının uygulanması şart olarak koşulmaktadır. Arz-Yönlü İslâm İktisadına göre ise, nisab miktarına ulaşan ve üzerinden bir yıl geçen birikimin zekâtla vergilendirilmesi emredilmektedir. Üstelik bu vergi bir kamu geliri olan vergi değil, bireysel yükümlülüğe ve sorumluluğa dayalı bir vergidir. Bu verginin oranı yine devlet tarafından değil, bireylerin kendi hesaplamalarıyla yıllık periyodlarla artabilen veya azabilen bir seyir izleyebilmektedir. Verilen zekâtların artması oranında da, dar gelirli kesime olan gelir transferinin miktarı ve oranı artmakta, bu oran arttıkça toplam talep adeta kamçılanmakta, toplam talep artışı otomatik olarak toplam arzı harekete geçirmektedir. Bu açıdan bakıldığında Batılı Arz-Yönlü İktisat yaklaşımında vergi indirimi üretimi ve arz artışını tahrik ederken, İslâmî Arz-Yönlü İktisadın en önemli araçlarından olan zekât oranındaki her artış, taleple birlikte arz artışına sebep olmaktadır.

Bilindiği gibi Kapitalizm temerküze dayanır. Bunun için hem firma, hem sektör, hem de ülke çapında büyüme esastır. Sonuçta firmalar büyüdükçe teşviklerden ve piyasanın sağladığı avantajlardan daha fazla yararlanır. Küçükler ise zamanla tasfiye olur ve piyasada en büyükler ve güçlüler kalır.

Modern iktisat teorisi tasarrufların iktisadi büyüme için büyük öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu yüzden bu kesimden bazı iktisatçılar, İslâmî bir ekonomide marjinal tasarruf eğilimi ve buna bağlı olarak tasarruf oranlarının, tasarruflar üzerinden verilecek zekât nedeniyle daha az olacağını ve bu durumun büyüme oranlarını azaltacağını iddia etmişlerdir. Bu görüşte olan iktisatçıların ana argümanları zekâtın kaynak dağıtımını tasarruflardan (gelecekteki tüketim) şimdiki tüketime kaydıracağı, dolayısıyla tasarruf oranları ve ona bağlı olarak büyüme oranını azaltacağı yönündedir. Bununla birlikte, tasarrufların bir bölümü zekât yoluyla marjinal tüketim eğilimleri daha yüksek olan alt gelir grubuna transfer edileceği için toplam tasarrufların bu yönden de düşeceği varsayılmaktadır.

İktisadî büyüme, sistemin sorunsuz işlemesi ve refah seviyesini arttırmayı hedefleyen bir ekonomi için önemli bir yere sahiptir. Fakat artan refahın adil paylaşımının sağlanabilmesi, ekonomik büyümeyi asıl anlamına kavuşturacak olan bir başka temel unsur teşkil etmektedir. Mevcut iktisadi sistemlerin en önemli sorunlarından bir tanesi ekonomik büyüme ve dağıtımda adaleti eş zamanlı olarak sağlama konusunda başarısız olmalarıdır. Kapitalizm odağa büyümeyi ve verimliliği yerleştirirken sermaye sahiplerinin çıkarlarını gözetmek adına dağılımda adaleti ve hakkaniyeti sağlayamamış, Sosyalizm ise dağıtımda adaleti sağlamaya konsantre olurken -ki onu da adalet ve hakkaniyet üzere yapamamıştır- verimlilik ve büyümeyi sağlama konusunda eksik kalmıştır. İslâm İktisadî için ise hem refahın artması hem de dağıtımda adaletin sağlanması önem taşımaktadır. Sosyal adalet ve adaletli gelir dağılımı üzerindeki vurgusu iktisadi ve toplumsal açıdan İslâm'ın temel hedefler arasındadır (Khan, 1985).

İslâm'ın en önemli emirlerinden olan zekât, ister mali ister sosyal güvenlik kurumu olarak ele alınsın, bir nesil içinde servet ve mülkiyetin yaygınlaşmasının en önemli aracı olmuştur (Tabakoğlu, 2007:501). Zira İslâm temerküzü değil infakı esas alır. Kur'an-ı Kerim, parayı tedâvülden alıkoyanlar için çok sert ifadeler kullanır. "Altın ve gümüşü biriktirip Allah yolunda harcamayanlara can yakıcı bir azabı müjdele" (Tevbe, 9/34) buyurur.

Bu ayetten anlıyoruz ki, Allah Teâlâ, başkalarını mahrum edecek şekilde mal biriktirip depolamaya, yahut malların muayyen ellerde toplanıp bağlı kalmasına veya servetlerin sadece zenginler arasında el değiştirmesine rızâ göstermemektedir. Zira servetler, harcanmak ve faydalanılmak için verilmiştir. Serveti biriktirip halkın istifadesine mani olmak yanlıştır. (Ebussuud, 1983:33, 34).

Tasarruf yerine infakı esas alan İslâm, servetin sürekli harcama sürecinde olmasını ister. Bir yıl boyunca yatırım veya hayır amaçlı harcanmaması halinde nisap devreye girer ve zekât mükellefiyeti ortaya çıkar (Tabakoğlu, 2013:360). Nitekim, Hazret-i Peygamber, zekâtın tüketmemesi için yetimin malı üzerinde tasarruf hakkı bulunan velilerine ticaret yapmalarını emrederken (Tirmizi, Zekât:15), yine malın ve paranın atıl kalmaması konusunda zekâtın caydırıcı rolünü de göstermiş olmaktadır. Zira zekâtı verilmeyen iddihar (birikim) memnudur, yasaktır. Servet likit halde âtıl bir şekilde tutulursa, çalışan servet gibi zekâta tabi tutulacağından, âtıl tasarruf giderek eriyecektir (Zaim, 1992:99). Çünkü zekât atıl sermaye diyebileceğimiz tasarrufların ve ticari sermaye kazançlarının yıldan yıla aşınmasına yol açar (Eskicioğlu, 1999:38). Birikimi olan insanlar varlıklarının giderek azalmasına razı olmayacaklar ve bir şekilde kazanç getirecek alanlara yönlendirmek isteyeceklerdir. Günümüz modern ekonomilerinde kazanç elde etme ve tasarrufları değerlendirme yollarından birisi olarak görülen faiz, İslâm'ın yasakladığı yollardan birisidir. Çünkü faiz, haksız bir kazanç olduğundan ve üretken bir ekonomik faaliyetin bir sonucu olmadığından dolayı yasaktır. İslâm ekonomisi kar ve zararı paylaşmayı, risk almayı, önceden belirlenen sermayeyi paylaşmayı amaçlar. Bireylerin ekonomiye aktif bir şekilde entegre olmaları için motive eder (Asutay, 2014:131).

İslâm'da faiz (riba), karşılığında hiçbir şey vermeden kazanılan şey; sadaka ya da zekât ise karşılığında hiçbir şey almadan verilen şey olarak kabul edilir. İslâmî inanişâ göre, faizin uygulanması, çalışmadan aşırı kazanç elde eden insanların doğmasına, üretimin olumsuz etkilenmesine, servetin belli ellerde toplanmasına, gelir dağılımında adaletin bozulmasına ve tekel gücünün yaygınlaşmasına yol açtığı için fakiri daha fakir, zengini de daha zengin hâle getirir. Neticede, toplumda yozlaşma ve yolsuzluk artar ve

zaten kıt olan kaynaklar israf edilerek insanlara yararlı olacak piyasa mübadele sürecinden uzaklaşmış olur (Erdem, 2015:24).

Hal böyle olunca bir Müslüman tasarruflarını faize yatırarak değerlendiremeyecektir. Bu durumda elindeki birikimini ya bizzat kendisi işletecek veya kendisi gibi birikim sahipleriyle kuracağı ortaklıklarla işletmiş olacaktır. Bu da kişilerdeki girişimcilik ve riske girme eğilimini artıracak, birikimler atıl kalmak bir yana, mümkün olan en kârlı alanlara kanalize edilecektir.

Faiz, servetin belli ellerde toplanmasının ana sorumlusuyken, paylaşmayı engelleyen bir husus olarak dışlanır: Zekât ve sadaka ise gerçekleştirilmesi emredilen paylaşımcı düzenin ve her insanın hayatının belli bir noktasında yardıma muhtaç duruma düşebileceğinin, ama olağan olarak görülen durumun, o kişinin toplumca yeniden kendine yeter duruma getirilmesi olarak görüldüğünün bir işaretidir (Özdemir, 2014:173). Bir diğer ifadeyle zekât, tabanlardaki insan kaynağı yükselimi için likid servetin yüzde iki buçluğu oranındaki zorunlu bir hakktır (Choudhury, 2014:194).

Diğer yandan üretim aracı olan sermayenin zekâttan muaf oluşunu dikkate alırsak, zengin ve elinde birikimi olan kişi için yeni yatırımlar yapma adeta teşvik edilmektedir (Tabakoğlu, 2005:135). Bununla birlikte zekât mükellefiyeti, belli bir geçim seviyesinin altında bulunan, fakat müteşebbis özelliği bulunan kişileri sermaye sahibi kılarak üretim sürecine dahil etmiş olur (Tabakoğlu, 2005:154). Dolayısıyla zengin, zenginliğinden dolayı bolca harcayacak, fakir de kudreti nisbetinde harcayacaktır. Ele geçen ister gelir şeklinde olsun, ister zekât, sadaka ve yardım şeklinde olsun harcanacak, el değiştirecek, piyasada hareket olacaktır. Bundan da hem bireyler, hem de devletin bizzat kendisi istifade edecektir (Ebussuud, 1983:63)

Zekât, zenginin vazifesi ve fakirin hakkı olarak görüldüğü için, bir taraftan bu mecburiyet, vazife hissi ve duygusu, servetin belli ellerde birikimine mani olmakta, büyük servet farklarının oluşmasını önlerken, diğer yandan fakir-zengin arasında bir sınıf bilinci ve mücadelesi düşüncesini de ortadan kaldırmaktadır. Çünkü, fakirin nazarında zenginin servetinin artması demek, onun hakkı olan zekât miktarının da artması demek olacaktır. Dolayısıyla zekât müessesesinin istenilen şekilde uygulandığı bir toplumda sınıf mücadelesi gibi bir duruma şahid olunmayacaktır (Zaim, 1992:27).

Çeşitli gelirlerden farklı oranlarda zekât alınmasının sebepleri araştırıldığında, gelirin

gerçekleşmesine sarf edilen emek ve sermaye miktarı ne kadar az olursa, verilecek zekât oranının o kadar yüksek olduğu; tersine emek ve sermaye miktarı çoğaldıkça, zekât oranının azaldığı görülür. Örneğin tabii olarak sulanan arazinin (yani yağmur, nehirler ve çaylar vasıtasıyla) ürününde ve yabancı meyvelerinde bütün mahsulün 1/10'udur. Halbuki sun'î olarak sulanmış arazide (artezyen, sulama kanalları) yetiştirilen ürünler için toplam ziraî mahsulün 1'20'sidir (Encum, 1995:92). Bunun temel gerekçesi olarak, bütün servetin emek ve sermayenin üretim sürecine sokulmasının bir sonucu olduğu; geliri pek fazla emek ve masraf sarf etmeden elde edenlerle, belirli bir miktar emek ve sermaye harcayarak elde eden fertlerin ödemeleri arasında fark bulunmasının hakkaniyetli görüldüğü (Sıddıki, 1972:21-23) gösterilmiştir.

Burada, başta fakirler olmak üzere belli kesimlere zekât adıyla yardım yapmanın, onları çalışmaktan vazgeçirmeye, tembellik ve bedavacılık anlayışına iteceği gibi bir iddia ortaya sürülebilir. Böyle bir iddia veya yaklaşım belki İslâmî olmayan bir toplum için düşünülebilir. Ancak İslâmî bir toplumda böyle bir tablonun ortaya çıkması, bütün yönleriyle arz yönlü bir toplum oluşturmayı öngören İslâm'ın çok yönlü prensipleriyle önlenmiştir.

Örneğin, gerçek bir Müslüman için "Veren el alan elden daima üstündür" ve daha hayırlıdır. Çalışmak ve rızkını kazanmak, her Müslümanın üzerine dinî bir vecibedir. Diğer yandan İslâm devletinde, devlet her ferde geçimini sağlayacağı bir iş imkânı vermekle mükelleftir. Bir diğer ifadeyle ferde, devletten ve devlet reisinden iş isteme hakkı verilmiş olmaktadır. Bu hak gereği, devletin iş talebinde bulunan ferde iş vermesi, iş bulması ve çalışmasına imkan sağlaması vazifesidir (Ebussuud, 1983:36).

Zekâtın antikonjonktürel etkisi de yine arz yönlü bir ekonomiyi ortaya çıkarır. Ekonomide piyasaların genişleyip, satışların arttığı ve kârlılığın yükseldiği dönemlerde transfer edilen zekât, fakir ve dar gelirli bireylerin talebini artırırken, konjonktürün diğer ucunda, yani durgunluk zamanında düşecek olan zekât

miktarı ile talepler de daralacaktır. Ancak ekonomik durgunluğun talep yetersizliğinden kaynaklandığı dikkate alındığında, zekâtın hiç verilmemesi halinde yaşanacak talep yetersizliğine göre, ekonomiye bir nevi can suyu olacak miktar zekât sayesinde dar gelirli kesime aktarılmış olacaktır (Atılğan, 1996:108). Buradan hareketle, zekâtın ve daha geniş uygulamasıyla sadaka kurumunun ekonomide gelir ve servet dağılımını dengelemede çok önemli rol oynayacağını, bu yolla modern ekonomilerin karşılaştığı enflasyon, deflasyon ve stagflasyon gibi iktisadî problemleri önleyici tedbirleri ve hedefleri içinde barındırdığını söylemek mümkündür (Atılğan, 1996:113)

Sonuç

Batı'da 1970'li yılların ortalarından itibaren başgösteren iktisadî krize bir çare olarak ortaya çıkan Arz-Yönlü İktisat yaklaşımı, yine Batı eksenli piyasa ekonomisini esas alan kapitalist ekonomik yapıyı güvence altına almaya yönelik bir çözüm arayışının bir ürünüydü. Dayandığı en temel araç ise vergi indirimleriydi ve kamu otoritesinin vergi oranlarında yapacağı indirimler aracılığıyla, ağır vergi yükü altında talebe eşlik edemeyerek yetersiz kalan üretimin artacağı düşüncesi hakim görüştü. Bu yönüyle Arz-Yönlü İktisadî görüşü ileri süren iktisatçılar, arza talepten daha fazla önem veren klasik ekolün görüşlerini yeniden hayata geçirmiş oldular. Bu açıdan bakıldığında Arz-Yönlü İktisat yaklaşımı Batı dünyasında Adam Smith'e kadar geriye götürülebilir.

Görüldüğü gibi Arz-Yönlü olma özelliği, özellikle Klasik İktisat Okulu mensuplarının, dönemsel gelişmelere ve yaşanan krizlere çözüm arayışları çerçevesinde belirli dönemlerle ön plana çıkmış, yine gelişen yeni şartlara çözüm üretememe adına yerini "Talep-Yönlü" makroekonomik politika önerilerine bırakmıştır.

Batı eksenli bu ekonomik dalgalanmalar ve öne sürülen görüş ve uygulamalara karşılık, tarih sahnesine ilk çıktığı 7. asırdan itibaren uygulandığı her dönem ve toplumda Arz-Yönlü Ekonomik Model olma özelliğini hiç değiştirmeyen ve kaybetmeyen İslâm İktisadî, önemli bir örnek olarak önümüzde durmaktadır. İslâm İktisadına bu özelliğini veren en önemli uygulamalardan birisi olan zekât ibadeti, bir yönüyle servet vergisi olmakla birlikte, uygulamada İslâm tarihinin ilk dönemleri hariç olmak üzere, tamamen bireysel olarak uygulanan bir gelir transferi aracı olmuştur. Böylelikle Batılı anlamda bir sermaye birikimi değil, yaygın bir sermaye birikimi gerçekleştirilmiş, bu birikim bir yandan üretim artışına sebep olurken, aynı anda talebi de tahrik etmek suretiyle arzın, sürekli olarak artan toplam talebi karşılayacak düzeyde olması sağlanmıştır. Başta zekât olmak üzere, emredilen veya tavsiye edilen çeşitli infâk yollarıyla alt gelir gruplarına yapılan transferler, bir yandan Arz-Yönlü bir ekonomik yapı inşa ederken, diğer yandan âdil bir gelir dağılımını sağlayıcı rol üstlenmiştir. Gelir dağılımında adaletin sağlanması ise, kapitalist bir iktisadî sistemin öncelikleri arasında değildir. Tam tersine, serbest piyasa ekonomisi şartlarında sermaye birikimi şarttır ve bu birikim ancak üretim faktörlerine sahip bir burjuva sınıfının ortaya çıkışını gerekli kılar. Bu sınıfın dışında kalan çoğunluk ise diğer bir sınıfı, tek gelir kaynağı emeği olan kesimi oluşturur. İslâm'da ise böyle bir sınıf ayırımı ve oluşumu asla öngörülmemiştir.

Kaynakça

- Aktan, C. C. (1989). Arz Yönlü Vergi Politikasının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri -1980 Sonrası Türkiye Analizi- (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Asutay, Mehmet (2014), “İslâm Ekonomisine Politik İktisadi Bir Yaklaşım: Alternatif Bir Ekonomik Sistemin Sistemik Anlayışı”, Terc. Fatih Yardımcıoğlu ve Salih Ülev, Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Sakarya, C.2, S.4, ss. 119-137.
- Bilmen, Ö. N. (1969), Hukuk-u İslâmiyye ve İstılâhâtı Fıkhiyye Kâmusu, Cilt: 4, İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- Choudhury, Masudul Alam (2014), “İnsan Potansiyeli, Saadet ve Hayırseverlik: Felsefi-Ekonomik Bir Araştırma”, İslâm İktisadını Yeniden Düşünmek, Terc. Z. Hafsa Orhan Âström, İstanbul: İGİAD Yayınları, ss. 181-222.
- Doğan, Seyhun (2002), Türkiye için Laffer Eğrisi'nin Tahmini (1979-2000), Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.7 S.2, ss. 257-269.
- Dumlu, Emrullah (2011), “Kamu Harcamaları Açısından Zekât”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.36, ss. 217-252.
- Ebussuud, M. (1983), İslâmî İktisad'ın Esasları, Trc. Ali Özek, İstanbul: Hisar Yayınevi
- Encum, Muhammed İkbâl (1995), “İslâm'da Gelir ve Servet'in Dağılımı”, Terc. Ahmet Kemerli, İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi, İstanbul: İnkilâb Yayınevi, C.3, Sayı: 3, ss. 83-98.
- Erdem, Ekrem (2015), “Müslüman Bireyin İktisadi Davranış Hususiyetleri ve İslâm Piyasa Geleneği”, İslâm İktisadi ve Piyasa, İstanbul: İGİAD Yayınları, ss. 13-40.
- Eskicioğlu, O. (1999), İslâm ve Ekonomi, İzmir: Çağlayan Matbaası.
- Faridî, F. R. (2011), Zekat ve Maliye Politikası (İslâm Ekonomi Felsefesi içinde), Edt. Faruk Yılmaz, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Hamidullah, M. (1993), İslâm Peygamberi, Çev. Salih Tuğ, Cilt: II, İstanbul: İrfan Yayınları.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullah (1996), el-Muğnî, (Tahk. Muhammed Şerefuddîn Hattâb ve Seyyid Muhammed Seyyid), Cilt: III, Kahire: Daru'l-Hadis.
- Karaaslan, Ahmet (1999). “Arz Yönlü İktisat, Laffer Eğrisi ve İktisadi İstikrar Açısından Vergileme”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran-2, 47-70.
- Khan, F. (1985), “The Macro Consumption Function in an Islamic Framework”, Journal of Research in Islamic Economics, Jeddah: King Abdul Azis University.
- Özdemir, Şennur (2014), “İslâmî Bir Ekonomi Nasıl Mümkün Olur?”, İslâm İktisadını Yeniden Düşünmek, İstanbul: İGİAD Yayınları, ss. 145-178.
- Siddikî, S. A. (1972), İslâm Devletinde Mali Yapı, Trc. Rasim Özdenören, İstanbul: Fikir Yayınları.
- Sulaiman, Maliah (2003) “The Influence of Riba and Zakat on Islamic Accounting”, Indonesian Management and Accounting Review, V.2 (2), West Malaysia, pp. 149-167.
- Tabakoğlu, A. (2005), İslâm İktisadi (Toplu Makaleler II), İstanbul: Kitabevi Yayınları
- Tabakoğlu, A. (2007), “İslâm Ekonomisinin Tarih Boyunca Oluşturduğu Temel Kurumlar”, Çağımızda Sosyal Değişme ve İslâm, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, ss. 494-504.
- Tabakoğlu, A. (2010), “Bir Bilim Olarak İslâm İktisadi”, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, İslâm İktisadi Özel Sayısı, Konya: Mehir Vakfı, S.16, ss.11-34.
- Tabakoğlu, A. (2013), İslâm İktisadına Giriş, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Zaim, S. (1992), İslâm-İnsan Ekonomi, İstanbul: Yeni Asya Yayınları.